

A hazaszeretet szellemi adattára

A magyar könyvkiadás rendkívül termékeny, hiszen évenként mintegy 8 ezer művet juttat el az olvasókhöz. A kiadványoknak 50%-a a hivatásos állami könyvkiadók műhelyében készül a tömeg-tájékoztatói eszközök figyelmével. Ezzel szemben egy-egy könyvtári, múzeumi vagy egyesületi kötet csendben és kis példányszámban, sokszor csak a megjelenést gondozók közvetlen környezetében talál olvasóra. Vajon miért ez az érdemtelen hátrányos helyzet?

A múltban számtalan könyvszakmai értekezésen, vitán, fórumon elhangzott már, hogy több megbecsüléssel kell támogatni a nem állami könyvkiadónál megjelent értékes műveket. Ez nemcsak könyvkereskedelmi feladat, hanem művelődéspolitikai kötelesség is. Az utóbbi két-három esztendőben a kiadásszervezési munkaközösségek megjelenésével színesebbé vált a könyvesboltok választéka. A könyvterjesztés azonban változatlanul – talán még a régi szervezeti rossz beidegződések következtében – fenntartásokkal kezeli a nem hivatásos könyvkiadók természetét, különösen akkor, ha a felkínált mű nem valamilyen politikai vagy történelmi izgalmat kiváltó műalkotás.

Ezek a gondolatok jutottak eszembe, amikor arról értesültem, hogy a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság „Mi a haza ma” címmel pályázatot hirdetett és úgy határozott, hogy a legkiválóbb írásműveket szerkesztve, kötetben is közreadja a Somogy megyei Palmiro Togliatti könyvtár támogatásával.

...ez a könyv vallomások, de nem egy lapján már-már hitvallások gyűjteménye” – írja a kötet előszavában Takáts Gyula. Munkások, diákok, értelmiségiek ragadtak tollat a pályázati felhívás megismerése után. Volt köztük egyetemi docens, művészettörténész, újságíró, asztalos, hajóskapitány, tanár és népművelő. A csaknem félezer pályamű összesen csaknem nyolcezer nyílon kereszte ösztinte vallomások segítségével a hazáról, a szülőföldről, a hazaszeretetről megfogalmazható – sokszor intim hangvételű – gondolatok nyilvános közzétételét. Figyelemre méltó, hogy a Berzsenyi társaság – valóban dicsőre méltó – kezdeményezésének híre eljutott az országhatáron kívülre is, érkezett pályamű Ausztráliából és az NSZK-ból is, nemcsak a környező szocialista országokból. Kiss Dénes, a kötet szerkesztője, aki egyúttal a Társaság jeles megszervezője és vezetője, a pályázatokat megismerve úgy vélekedett, hogy azok hazai viszonylatban sajátos „mélyfúrások” szellemi mintavételei.

Értelemiségi összefüggés nélkül, baráti társaságban, vagy talán egy munkahelyi beszélgetés közben sokszor elhangzik, hogy e hazában ma élő magyar állampolgárnak mit jelent a szülőföldre való kötődés, ha kérdezik: meg tudja-e válaszolni mi a haza, mire tanít ezen gondolatok elsajátítása érdekében az iskola? A tapasztalatok sokszor elkeserítőek. Gondoljunk például azokra a történelmi ünnepen készített interjúkra, amikor a televízió riportere utcai járókelők véleményére volt kíváncsi. Egy nemzet saját rossz bizonyítványát igazolja, ha állampolgárai csak hézagosan vannak tisztában saját történelmük lapjaival.

A pályázaton részt vevők felelős gondolkodással, a Magyarországhoz való tartozás és a magyar anyanyelvi, etnikai közösséghez való tartozás szellemében hittel tanúsították; magyarságukat, hazaszeretetüket nem elhallgatni kell, hanem annak ismeretében tudatosan élni, gondolkodni és cselekedni. Lengyel György váci pályázó az értelmező szótár haza fogalmát idézi, mely önmagában is ellentmondásos: „Az az ország, az a népközösség, amelyhez tartozunk.” Ezért nem szabad feledni, hogy az országhatár Letenyével, Záhonnal Biharkereszteszel lezárul, de az anyanyelvi közösségbe beletartozik Újvidék, Kassa, Munkács, Kolozsvár, de a nyugati magyarság is.

Dr. Kováts Lajos, a biológiai tudományok kandidátusa – aki egyúttal a pályázat első díját nyerte el –, dolgozatában többek között a következőket írta: „Mondd, múltterjesztő, manák élő, holnapfaló honfitársam, kikhez tartozol? Kinek a számláján éled csak önmagadnak kamatozó életed? Akiknek nyelvét beszélve, csúffá teszed azt? Tudod-e, hogy százezrek adták életüket azért, hogy te itt és most egy sokat szenvedett nép nyelvének léha megrontója lehess? Ha nem üzen neked semmit néped történelme, s ha közösséged anyanyelve, néped sajátos zenéje és művészete sem kötelez, válj meg tőlünk nyíltan, hogy tisztelhezzünk – mint idegent! Aki viszont magyarnak vallja magát, az az életünk minden területén annak tudatában és felelősséggel szóljon magyarul, hogy nemcsak ősei és utódai nyelvén szól, hanem egy nagy múltú nyelvcsalád számbelileg csökkenő, de élő és élni akaró közösségének tagjaként.”

Kemény, határozott és elgondolkodtató szavak. Tömör stílus, üzenet jellege alapján e gondolatok ajánlhatók politikusnak, tanárnak, ifjúsági vezetőknek, beat-zenészeknek, íróknak és háziasszonyoknak egyaránt. Dr. Kováts Lajos véleménye akár minden állampolgár számára törvényként is elfogadható és tézisként értelmezhető.

A pályázók számtalan esetben hívták segítségül dolgozatuk elkészítésékor a magyar irodalom jeles alkotóit. Ime erre néhány példa: Kállai Tünde, Balázs Béla kiadatlan naplójából idéz: „Ha a magyar földet kiveszik lábom alól, a magyar

nyelvnek és magyar muzsikának felhőjén szállok meg. Talajja fognak sűrűsödni alattam a szavak, és az lesz az én hazám...” Csikós Ferenc másutt Hegedűs Gézárt idézi: „A haza lényegében egyenlő a föld tudajdonával. „Majd később Berzsenyi Dániel gondolatait sorolja: „A szerelem és a barátság áldozatait is szépek érezzük ugyan, de mégis sokkal főttebb szépet érzünk a nép- és a honszeretet, a legfőbbet pedig az egész emberi nemzetért áldozatában.” Végül pályázatát saját szavaival fejezi be: „A haza én vagyok, és ez a föld, amelyet születésemmel megörököltem. Mai változataként talán még annyit tehetnénk hozzá, hogy – ...és amennyit ebből az örökségből az egyéniség érteket megtart. Más kérdés persze, hogy ez az én (az én hazaszeretete) mostanság aggasztó mértékben devalválódott volna.”

Kölcsey Ferenc híres és nevezetes erkölcsfilozófiai művében, az unokaöccs Kölcsey Kálmánhoz intézett Parainézisében azt írta: „...Haza, nemzet és nyelv három egymástól válhatatlan dolog: ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog.” Ez az üzenet a magyar történelem egy olyan időszakában született – 1837-ben –, amikor sorsfordulóhoz érkezett a legendás és romantikus reformkor és Kölcsey élete is.

A „Mi a haza ma?” című vallomásgyűjteményt lapozgatva úgy éreztem, hogy a pályaművek szerzői talán mindannyian saját parainézisüket fogalmazták meg, hogy terjeszthessék gondolataikat, üzeneteiket embertársaikhoz, barátaikhoz, ismerőseikhez, ismert és ismeretlen magyarokhoz. A magyar történelem lapjain fellelhető számtalan magvas gondolat elmélyült értelmezésére nélkülözhetetlenül szükségünk van. Tudnunk kell, hogy ez számunkra, számodra és számomra fontos, mert erőt ad a mához és a holnaphoz, hogy tisztelni és becsülni tudjuk múltunkat.

Takáts Gyula a kötet előszavában azt írta: „...olyan, mintha Rákóczi vagy Kossuth hívei vallának, emlékezzenek az elveszett hazáról, a szeretett szülőföldről.” Hogy így van-e, döntse el az olvasó. Öröm, hogy a dolgozatok elismerését jelentős díjakkal támogatta Németh Lászlóné, a Magyar Ifjúság szerkesztője, a SZOT, a KISZ, a Hazafias Népfrent Országos Tanácsa. Ezen csatlakozások ismeretében és a között pályaművek elolvasása után csak annyit mondhatok, követésre méltó vállalkozásnak lehettünk tanúi. Köszönet mindazoknak, akiket illet!

Maróti István

KÓSA CSABA:

Veres mezőben

zöld oroszlán

(Móra, 1987. 189 old.)

Manapság olyan gyakran emlegetjük „megkésettégünket”, Európától való elmaradottságunkat, hogy a „felzárkózásra való törekvést” lassan már szinte általános, magyar jelenségnek kezdjük hinni. Mintha azt sugallná ez a szemlélet, hogy ez mindig is így volt, nincs mit csodálkoznunk azon, ha ma is ezt nyögjük. Nem új keletű ez a látásmód,

nyilván évszázadokkal ezelőtt alakult ki bennünk a perifériára szorultság szorongató, türelmetlenné tevő, vagy éppen belenyugvást sugalló érzése, hiszen még Széchenyi István is azzal a jelszóval ösztönözte volna kortársait, hogy „Magyarország nem volt, hanem lesz.”

Pedig hát Magyarország – volt. Pontosabban: volt egy Magyarország, amely nem volt megkésett, amelynek nem a felzárkózás jelentette a legnagyobb gondot. Ez a Magyarország Európa élvonalába tartozott, királyaival rangban, gazdaságban és hatalomban csak három uralkodó vetekehetett: a bizánci, a francia és az angol. Ez a Magyarország a honfoglalástól a Mohácsi vészig, vagy talán Buda elestéig állt fenn, tehát csaknem hat és fél évszázadon keresztül, ami egész történelmünk nagyobb részét teszi ki. Ebben az időszakban akármekkora csapás érte az országot kívülről vagy a belső testvérháborúk miatt, sohasem gyengült meg annyira, hogy tüneményes gyorsasággal ne tudott volna magához térni.

Ennek a hat és fél évszázadnak a kisebbik fele, pontosan 315 esztendő esik az Árpád-korra, az Árpád-házból való fejedelmek és királyok korára. Ezzel a bő három évszázaddal foglalkozik Kósa Csaba könyve, melynek fő érdeme a témaválasztáson kívül a mindvégig élvezetes, változatos, az ifjúság értékesebb részéhez szóló stílus, s az a széles látókör, amellyel nemcsak az uralkodók viselt dolgait és a királyi udvar életét mutatja be, de tudósít a hétköznapiokról a magyar nyelv alakulásáról, a „népesség és a katonaság” világról is.

A történelmet persze a palotákban, esetleg a kolostorokban, s ez időben különösen a csatamezőn *csinálták*, a földművesek és a pásztorok körében legfőljebb *zajlott*. Ezért aztán a könyv cselekménye is főként a királyok, a hadvezérek és a főpapok közelében játszódik érdekesítőbben, mint akármelyik detektív-történet. A szerző hatalmas eszetvonásokkal, széles perspektívában vizsgálja föl a kalandozások korát, a nagy királyok országeremtő, társadalmat szervező, igazságot osztó, az ország nemzetközi tekintélyét erősítő munkáját; s a kisebb tehetségű, sőt kisstilű uralkodók kapkodását, bajkeverését, máról holnapra vergődését. De talál alkalmat arra is, hogy egy-egy képet aprólékosabban is megrajzoljon, s néhány eseményt közelről is szemügyre vegyen, fölmutasson. Kihallgatunk egy-egy történelmi jelentőségű párbeszédet, elidőzünk a nagy történelem néhány apró jelenetén, s a kódexeket körmőlő szerzetesek vállán áthatolva belepillantathatunk a geszták és legendák egy-egy különösen érdekes fejezetébe.

Kósa Csaba fölhasználja regényes történelem-könyvében az újabb kutatási eredményeket is anélkül, hogy elvetné a régieket, s bő teret enged a – más történelemkönyveinkből olyannyira hiányzó – érzelemnek, anélkül, hogy érzélgős lenne. Magyarságtudatot erősítő könyvet írt tehát, anélkül, hogy más népeket lebecsülne. Megpendíti, hogy a kalandozások nemcsak zsákmányszerző portyák voltak, de az akkori európai erőviszonyokat ügyesen és a magyarság érdekében kihasználó tájékozódások, amik nemcsak gazdagodásunkat, de politikai megmaradásunkat is szolgálták. Megismerhetjük az európai gyakorlatból hiányzó *du-*

kátus, a „kisebbik király” intézményét, ami átmenetet jelentett az Európa nagy részére jellemző széttagoltság, s a többnyire nálunk honos központi hatalom között; sőt talán az uralkodói hatalom kereszténység felvétele előtti *oldalági* és az akkortól jellemző *egyeneseági* öröklődése között is. Bő ismeretet kapunk Juliánus rokontkereső útjáról, a tatárjárás szörnyűségeiről, de arról is, hogy a tatárok kivonulása után az országnak, amit a nyugati krónikárok szinte már el is temettek, még mindig volt annyi ereje, hogy azonnali megtorolja az osztrák szomszédoknak a tatárdúlás idején tanúsított magatartásukat.

De nemcsak korszak dicsőséges eseményeiről és jelenségeiről olvashatunk a könyvben. Újra és újra visszatérő testvérháborúk dúlnak e tájakon, a hatalomért való harcban már akkor is sokszor áldozzák föl az önjelölteket, a minden áron királyságra törők az ország jólétét, békéjét, sőt függetlenségét. Kicsinyes asszonyok, haszonleső alvezérek, vagy idegen érdekeket szolgáló jövevények térítik hamis utakra gyöngébb jellemű uralkodóinkat. De a nagyok, a korszak jellegét meghatározók máig világító példát mutatnak bölcsességéből, nagylelkűségéből, előrelátásból. Első szent királyunk intelmei között ilyen – és ehhez hasonló – „korszerű” útmutatást találunk: „*A türelmes királyok királykodnak, a türelmetlenek zsarnokoskodnak.*”

Mélyeséges-mély a múltnak kútja – írta Thomas Mann. Boldogok, akiknek megadatott, hogy belétekintsenek, akiket megérintett, megszedített ez a mélység. Lehetetlen el nem tűnődniük azon, hogy amikor legelső nyelvemlékeink, a Halotti beszéd, vagy az őmagyar Mária-síralom keletkeztek, már *háromszáz esztendő* szel ez az ország. Nem a nép, az ország! Annyi idő telt el akkorra a honfoglalástól, mint a török hódoltság megszűntétől napjainkig. Nem ártana, ha erre is gondolnának azok, akik ötvenes, negyvenéves időszakokban akarják mérni a történelmet.

Kósa Csaba könyve sokat igyekszik pótolni abból, ami általános és középiskolás tankönyveinkből hiányzik: a lelkesedést, a kalandot, a magyar szemléletet. Vajon ifjúságunk mekkora része alkalmas még történelmünk befogadására?

Halász Péter

MAJDÁN JÁNOS:

A vasszekér diadala

(Kossuth, 1988. 8.)

A szerzőnek sikerült úgy összefoglalnia a magyar vasútépítés első világháborúig tartó helyi történetét, hogy az ország minden vidékéről sorol fel adatokat. Ézért jó ez a könyv, s ajánlom minden történelemmel foglalkozónak.

Az olvasó értesül a könyvből az első gőzmozdony angliai útjáról, megismerheti a vaspálya körül zajlott reformkori vitákat. Egy korabeli újságcikk segítségével jelen lehetünk a Vác felé induló első hazai szerelvény ünneplésén, bejárhatjuk a pestiek által megcsodált „indóházat”, s megismerkedhetünk a forradalomig elkészült többi vonallal is. Különösen érdekes az egyetlen magyarországi lóvasút megindulása és működése,

amely több évtizedig szállította az utasokat Pozsony és Nagyszombat között. A szabadságharc leverése után a bécsi udvar folytatta a magyarországi építkezéseket és megpróbálta a birodalom központosításának szolgálatába állítani a vasutat. A teljes befolyás megőrzését és a hatékony ellenőrzést az államvasút segítségével képelték el, melynek fenntartási költségei azonban olyan óriási terheket róttak az államkincstárra, hogy Bécsben kénytelenek voltak feladni a tervet. A császári udvar 1854-ben kénytelen-kelletlen áruba bocsátotta az állami vasúti hálózatot és mindent eladtak a magántársaságoknak. Az új körülmények között a részvénytársaságok hazánkban is nagy építkezésekbe kezdtek. A szemünk előtt épül ki az az országos hálózat, amely már korábban is meglévő gazdasági központokat kapcsolt össze és elsősorban a nyersanyagok gyors szállítására hozták létre. A könyvből kiderül, hogy ezen a helyzeten nem változtatott a kiegyezés sem, melynek eredményeként jogilag ugyan a magyar kormány felügyelte az országban működő vasúti társulatokat, de azok munkájába csak törvénytelenül szólhatott bele. Ezért gondoltak a korabeli gazdasági szakemberek egy magyar szempontok alapján kiépülő és működő vasúti hálózat kialakítására. Erre jó alkalom kínálkozott a csöbdei jutott salgótarjáni építkezés alkalmával. A nemzeti piac igényeit szem előtt tartó fejlesztés azonban az ország különböző pontjain indult meg és hosszú évtizedekig hiányzott az egybefüggő állami hálózat. A különféle tulajdonban lévő társulatok nehézkes és gyakorta gazdaságtalan működését Baross Gábor számolta fel. A „vasminiszter” által végrehajtott államosítási hullám részletes bemutatásakor számokkal is alátámasztva válik egyértelművé a MÁV terjeszkedése és az új hálózat gazdasági előnye.

A nagy térségeket összekapcsoló első osztályú vonalak megépülése mellett óriási jelentősége volt a helyi érdekű vasutaknak is. Az e célra megalakult részvénytársaságok az érdekeltek kéréseit és igényeit is igyekeztek figyelembe venni az új „vicinális” pályájának vezetésekor. A könyvből kiderül, hogy azok a szóbeszéd, miszerint egy-egy vicinális a környékbeli földbirtokosok igényei alapján kanyarognak, igazak. Ez azonban nem volt hiba, sőt! Piacra ugyanis számottevő árumennyiséget csak a nagy gazdaságok termeltek és egyáltalán nem hibáztathatók az érdekeiket figyelembe vevő társulatok.

Az európai és a világ más tájain lezajlott építkezések vázlatos bemutatása jó összehasonlítási lehetőség a hazai beruházások megítéléséhez. Bár a könyv bevallott célkitűzése a vaspályák lefektetésének nyomán követése, a szerző nem feledkezett meg a forgalmat lebonyolító vasutasokról, a szerelvényeket igénybe vevő utasokról sem. Az olvasó megismerkedhet a korabeli utazási szokásokkal, böngészheti az akkori érkezőkocsi kínálatát, bepillant a belföldi forgalomban használt hálókocsi kupéiba, bolyonghat a különféle állomások épületeiben. Mindenütt azt tapasztalhatja, hogy megalapozott az előszóban közölt megállapítás: „Kevés eszköz hozott oly sok embert érintő változást az emberiség történetében, mint a vasút.”

Dr. Mohos Mária